

liittymäpinta olisi saatu määritettyä. niin kunnat olisivat pyytäneet omilta järjestelmätoimittajiltaan ohjelmistoratkaisuja, joilla rekisteröinti olisi voitu toteuttaa kunnan järjestelmästä käsin ylläpitäen samalla omaa kuntatietojärjestelmää ja kartastoa.

Maanmittauslaitos ilmoitti kuitenkin huhtikuussa 2003, että sillä ei ole edellytyksiä annetussa ajassa 1.6.2005 mennessä toteuttaa ns. automaattista rekisteröintijärjestelmää, joka mahdollistaisi rekisteröitävien tietojen siirron kuntien rekistereistä valtion rekisteriin. Maanmittauslaitos päätti sen sijaan alkaa suunnitella erillistä rekisteröintivälinettä, joka annettaisiin kuntien käyttöön rekisteröintiä varten. Tällä ratkaisulla päästään hallitusti eteenpäin, mutta se johtaa niissä kunnissa, jotka hoitavat kuntatietojärjestelmäänsäkin, selvästi työllään rekisteröintiprosessiin. Toisaalta taas automaattirekisteröintivaihtoehto olisi johtanut huomattaviin muutoksiin kuntatietojärjestelmissä, mikä on paitsi kallista myös liian paljon aikaa vievä. Asiaan on tarkoitus kuitenkin palata käyttöänon jälkeen.

Työt ovat täydessä käynnissä

Moninaisten vaiheiden jälkeen voidaan todeta, että viime talvesta lähtien ovat työt olleet johdonmukaisesti ja eteenpäin vievästi käynnissä. Kuntien, joita on mukana 86, aineistojen koelataukset ovat käynnistyneet ja rekisteröintivälinettä koekäytetään. Kunnat valmistelevat aineistoansa siirtokuntoon minkä kerkeävät ja kuntien järjestelmätoimittavat vääntävät siirto-ohjelmiaan. Nyt toimitaan siihen malliin, että 1.6.2004 olisi valmista. KTJ-neuvottelukunnassa tilannetta arvioidaan kuitenkin vielä vuoden vaihteessa.

Kirjoittaja on Helsingin kaupungingeodeetti ja UKTJKii-hankkeen kuntajohtoryhmän puheenjohtaja. Sähköposti jurgen.gronfors@hel.fi.

Vesa Rintamäki

Maankäytösopimus – maapolitiikkaa ja kaavoitusta samassa paketissa

Sopimusten väljä lakisääntely lisää maapoliittisia mahdollisuuksia, mutta aiheuttaa ongelmia maanomistajien yhdenvertaisuuden ja osallisten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksien toteutumiselle.

Kuntien maapolitiikka ja maankäytösopimukset liitetään toisiinsa mm. niin, että maankäytösopimus on yksi maapolitiikan keino tai katsotaan maankäytösopimusmenettelyn tarjoavan kunnille muita maapoliittisia toimintamahdollisuuksia täydentävän välineen ”myönteisen yhdyskuntakehityksen edistämiseksi”. Toisaalta maankäytösopimuksia sääntelevä maankäyttö- ja rakennuslain uusi 12 a luku on otsikoitu ”Kunnalle yhdyskuntarakentamisesta aiheutuvien kustannusten korvaaminen”, mikä liittyy sopimukset kaavoitukseen ja kaavojen toteuttamiseen.

Maapolitiikan sisältö

Pekka V. Virtanen, joka on paljon kirjoittanut maapolitiikasta, määrittelee maapolitiikan niiksi julkisen vallan toimenpiteiksi, jotka liittyvät alueiden hankintaan, luovutukseen ja hintaan sekä omistus- ja hallintasuhteiden kehittämiseen. Se on osa maankäyttöpolitiikkaa, joka puolestaan tarkoittaa niitä julkisen vallan tavoitteita ja ohjelmia, joiden avulla maankäyttöä halutaan ohjata haluttuun suuntaan. Maapolitiikka osana maankäyttöpolitiikkaa näyttäisikin olevan lähempänä englannin kielen policy-termiä kuin politicsia, jolloin policy tarkoittaa jotakin tavoitteellista toimintaa ja/tai toimintoja, jotka perustuvat harkittujen vaihtoehtoehtoisten menettelytapojen tai keinojen käyttöön jonkin tavoitteen tai ohjelman toteuttamiseksi. Tai sitten maapolitiikka

on tarkoituksenmukaisten keinojen valintaa ja toteutusta maankäyttöpolitiikan päämäärien ja preferenssien pohjalta. Virtasen esittämä yleinen tavoite on ”estää tai poistaa kunnan toimintaa haittaavat maaongelmat tai ainakin lievittää niitä”. Lähtökohta voisi tietysti olla myös positiivisesti tavoitteellinen.

Maapolitiikka voi sisältää myös arvopäämääriä sekä poliittisia tavoitteita, kuten Virtasen kannanotoissa ”ansiotomasta” arvonnoususta. Varmaan pitää keskustella ainakin arvonnousun jakamisesta ja jakoperusteista, esim. kunnan ja maanomistajien kesken. Tähänkin on jo kehitetty erilaisia järjestelmiä; esim. kiinteistöverot, myyntivoiton verot, varainsiirtoverot, ilmaisluovutukset, maankäytösopimukset ja viimeisimpänä kehittämiskorvaukset. Maankäyttö- ja rakennuslaista löytyy tehokas kustannusten ja hyötyjen jakojärjestelmä kehittämisalueita koskevista säännöksistä (MRL 15 luku). Kaavan mahdollisesti tuoma arvonnousu realisoituu itse asiassa vasta kiinteistökaupan yhteydessä. Rakennusliikkeille tämä ei ole ongelma, mutta omia toimitilojaan laajentaville yrityksille voi olla. Maapolitiikka ja elinkeinopolitiikka voivat joutua vastakkain. Kuitenkin maanomistajia pitäisi kohdella yhdenvertaisesti, kuten perustuslain 6 § ja MRL 91a.1 § edellyttävät.

Maapolitiikan tavoitteeksi on joskus esitetty ajatuksia kaiken kaavoitettavan maan hankkimisesta kunnan omistukseen ja että kunta kaavoittaa pääasiassa vain

Kuva: Antero Aaltonen

Maankäyttösopimus on maapolitiikkaa ja kaavoitusta samassa paketissa.

omaa maata. Nämä tavoitteet/toiveet ovat aika epärealistisia. Kaavojen sisältövaatimukset ovat kaavoituksen lähtökohta. Ei voida ajatella, että kaavoja laadittaisiin ensisijaisesti kunnan omistamalle maalle laissa määritellyistä sisältövaatimuksista ja yleisistä tavoitteista riippumatta. Tämä pitäisi selkeästi tuoda esille myös maapoliittisissa ohjelmissa. Harva kunta

pystyisi, maankäyttö- ja rakennuslain kaavojen sisältövaatimuksia rikkomatta, aina tai pääasiassakaan kaavoittamaan vain omaa maata. Voi olla, että nämä ajatukset kuuluvatkin menneeseen aikaan. Nyt maankäyttösopimuksia ja kehittämiskorvauksia koskevat määräykset pääosin poistavat ne ongelmat, joita on liittynyt yksityisen maan kaavoitukseen ja kaavojen

toteuttamisen kustannuksiin.

Yksityisen maan kaavoittamiseen tai kaavamuuksiin liittyy nyt se ongelma, että kunnat ikään kuin edellyttävät maanomistajan aloitteellisuutta kaavojen muutosten suhteen, vaikka laissa kunnalle annetaan velvollisuus laatia asemakaava ja pitää se ajan tasalla sitä mukaa kuin kunnan kehitys ja maankäytön ohjaus-

tarve sitä edellyttävät. Maankäyttöso-
musten aikakaudella tässä edetään usein
väärässä järjestyksessä.

Maapolitiikkaan kuuluva kuntien
maanhanke voisi nostaa esiin eet-
tiset kysymykset, esimerkiksi eräät
raakamaan ostotilanteet. Maapolitiikan
oppaassa todetaan, että kunnan päättäjän
on houkuttelevaa sekoittaa tarkoitusha-
kuisesti julkisyhteisön ja organisaation
roolit, ts. puhua yleisestä edusta perus-
teltaessa organisaation etua. Oppaassa
todetaan edelleen, että maapolitiikan
puhtaan julkisen vallankäytön arvojen
liukuminen väärään suuntaan on aktii-
visesti estettävä.

Maankäyttöso- pimus – ei kovin selkeää lainsäädäntöä

Maankäyttö- ja rakennuslain uuden 12a
luvun 91a § (tuli voimaan 1.7.2003) sisäl-
tää säännöksen maanomistajan velvolli-
suudesta osallistua kunnalle yhdyskunta-
rakentamisesta aiheutuviin kustannuksiin
(yhdyskuntarakentamisesta aiheutuvat
kustannukset on määritelty 91d §:ssä).
Tämä koskee vain maanomistajia, joille
asemakaavasta aiheutuu merkittävää hyö-
tyä. MRL 91b.1 §:n mukaan: ”Kunta voi
tehdä kaavoitukseen ja kaavojen toteut-
tamiseen liittyviä sopimuksia (maankäyt-
tösopimus). Maankäyttöso-
pimuksissa ei
kuitenkaan voida sitovasti sopia kaavojen
sisällöstä.” Kunnat.netin maapolitiikan
opas muotoilee saman asian hiukan toisin:
”Maankäyttöso-
pimuksilla tarkoitetaan
sopimuksia, joilla kunta ja maanomistaja
keskenään sopivat maanomistajan omis-
taman alueen asemakaavoituksen käyn-
nistämisestä sekä kaavan toteuttamiseen
liittyvistä osapuolten välisistä oikeuk-
sista ja velvollisuuksista.” HE 167/2002
(s.20) määrittelee vielä omalla tavallaan:
”Maankäyttöso-
pimuksilla tarkoitetaan
sopimuksia, joilla kunta ja maanomistaja
keskenään sopivat maanomistajan omis-
taman alueen maankäytön muuttamiseen
liittyvistä tavoitteista ja näiden muutosten
toteuttamiseen liittyvistä osapuolten
välisistä velvoitteista.” Määrittelyissä on
eroja, joilla voi olla vaikutuksia myös
sopimusten sisältöön.

MRL 91b.3 §:n mukaan: ”Maankäyt-
tösopimuksilla voidaan tämän luvun
kehittämiskorvausta koskevien säännös-
ten rajoittamatta laajemminkin sopia
osapuolten välisistä oikeuksista ja vel-
voitteista.” Kuntien opas sanoo hiukan
toisin: ”...laajemminkin ja muutenkin
kuin kustannusperusteisesti sopia maan-
omistajan ja kunnan keskinäisistä kaavan
toteuttamiseen liittyvistä velvoitteista.”

Hallituksen esityksessä (s. 22) sanotaan
vielä, että sopimusmenettelyssä kustan-
nussidonnaisuus on myös voinut olla sillä
tavoin väljää, ettei kysymys aina ole ollut
juuri kaavamuutokseen liittyvien toteutta-
miskustannusten korvaamisesta. Tällöin
sopimuskorvaus on voinut perustua
arvioon arvonnoususta ja sen jakami-
seen maanomistajan ja kunnan kesken
taustanaan ajatus kunnalle keskimäärin
vastaavasta hankkeesta aiheutuvien kus-
tannusten summaarisesta kattamisesta.
Sopimuskäytäntöä ei tältä osin ole
tarkoitettu muuttaa. Kuntien opas on vielä
sitä mieltä, että maankäyttöso-
pimus voi-
daan tehdä silloinkin, kun maanomistajalle
ei synny kaavasta merkittävää hyötyä
ja vaikka maanomistajalla ei tällöin ole
lakiin perustuvaa velvoitetta osallistua
kaavan toteuttamiseen kustannuksiin.
Onkohan realistista ajatella, että tältä
pohjalta sopimus syntyisi?

91c §:n mukainen kehittämiskorvaus
taas perustuu ”kaava-alueen rakentamista
palvelevan yhdyskuntarakentamisen *arvi-
oituihin* kustannuksiin”.

Edellä olevasta voidaan päätyä siihen,
että maankäyttöso-
pimuksilta puuttuu
yhtenäinen pohja. MRL 91a.2 §:ssä sää-
detään, että 1 momentissa tarkoitettun
velvollisuuden (osallistua yhdyskunta-
rakentamiseen kustannuksiin) täyttämi-
sessä on maanomistajia kohdeltava yh-
denvertaisesti. Kun sopimusten sisältö
ja perusta voi vaihdella edellä olevan
perusteella, yhdenvertaisuuden toteutta-
minen ja valvonta on vaikeaa. Lakiehdot-
uksen perusteluissa sanotaan vielä, että
”ehdotuksessa turvataan yhdenvertainen
kohtelu kaava-alueittain kehittämiskorva-
usta määrättäessä”. ”Vastaavasti turvataan
yhdenvertaisuus sopimusmenettelyn ja
kehittämiskorvausmenettelyn välillä.”
Edelleen kehittämiskorvausta koskevan
91c §:n perusteluissa sanotaan, että yh-
denvertaisia periaatteita kustannusten pe-
rimisessä tulisi soveltaa paitsi kunnan eri
kaava-alueilla, myös sopimusperusteisen
ja kehittämiskorvausmenettelyn välillä. Ja
jatkettaisiin: ”Kehittämiskorvausten tason tu-
lee siten noudattaa sopimuskäytännössä
noudatettua tasoa.” Eikö mieluummin
toisin päin, koska kehittämiskorvausten
perusteet on määritetty, maankäyttöso-
pimusten perusteita ei ole.

Maankäyttöso- pimus on hallintosopimus?

Kuntien maapolitiikan opas ei maan-
käyttöso-
pimuksia käsittelevässä luvussa
lainkaan puutu siihen, että 1.1.2004
voimaan tulleen uuden hallintolain
mukaan maankäyttöso-
pimus olisi hallin-

tosopimus. Sillä tarkoitetaan viranomai-
sen toimivaltaan kuuluvaa sopimusta
julkisen hallintotehtävän hoitamisesta
tai sopimusta, joka liittyy julkisen val-
lan käyttöön. Perustelujen mukaan (HE
72/2002 s. 50), kun sopimus nykyisessä
hallinnossa mielletään yhdeksi hallinnon
tavoitteiden toteuttamisvälineeksi, on tar-
peen, että sopimusmenettelyssä huolehdit-
aan riittävästä oikeusturvajärjestelystä ja
hyvän hallinnon takeiden toteutumisesta.
Tämän vuoksi on perusteltua saattaa vi-
ranomaisen sopimustoiminta hallintolain
soveltamisalan piiriin. Perustelujen mu-
kaan sopimusta tehtäessä olisi noudat-
ettava keskeisiä hallinto-oikeudellisia
periaatteita sekä toimittava muutenkin
asianmukaisesti ja hallinnon palvelu-
periaatteen suuntaisesti. Yleisiä hallin-
to-oikeudellisia periaatteita ovat mm.
tarkoitussidonnaisuus, objektiivisuus,
suhteellisuus ja luottamuksensuoja. Jos
valmisteltava sopimus koskee muita kuin
sopijapuolina olevia asianosaisia, olisi
huolehdittava siitä, että näillä henkilöillä
on riittävät mahdollisuudet osallistua ja
vaikuttaa valmistelun kohteena olevan so-
pimuksen sisältöön. Hallintosopimusta ei
pidetä hallintopäätökseen rinnastettavana
täytäntönpäytäntöpanokelpoisena viranomais-
ratkaisuna. Perustelujen mukaan tämän
vuoksi laissa olisi säädettävä erikseen
sopimusta koskevan riidan saattamisesta
hallintoriita-asiana hallinto-oikeuden
ratkaistavaksi. Hallintolain 66 §:ssä sano-
taankin selkeästi, että hallintosopimusta
koskeva riita käsitellään hallintoriita-asi-
ana hallinto-oikeudessa.

Mitä samaan pakettiin?

Maankäyttöpolitiikka on yleensä jaettu
maapolitiikkaan ja kaavoitukseen/kaa-
voituspolitiikkaan. Kaavoituspolitiikaksi
voisi luonnehtia alueiden käytön suun-
nittelun tavoitteita, jotka vaikuttavat mm.
yleis- ja asemakaavojen sisältövaatimuk-
siin. Sisältövaatimukset ovatkin sitten jo
velvoittavia oikeusnormeja.

Kaavoitukseen liittyy kiinteästi kaa-
vojen toteuttaminen. Julkaisussa *Land
management – public policy, control and
participation* (G. Larsson, 1997) tekijä
päätyy mm. siihen, että ”suunnittelu ja
toteutus muodostavat yhtenäisen järjes-
telmän keskinäisin vaikutuksin ja mo-
lemmat ovat tärkeitä. Läheinen yhteys
suunnittelun ja toteuttamisen välillä voi
johtaa kalliiden ja vaikeiden ratkaisujen
hylkäämiseen, suurempaan joustavuuteen
ja suunnittelun parempaan sopeu-
tukseen todellisuuteen ja vapaampaan,
tehokkaampaan ja edullisempaan toteut-

tamiseen.”

Uusien säännösten perusteella tulee se vaikutelma, että maankäyttö sopimukset liittyvät enemmän kaavoitukseen ja kaavojen toteuttamiseen kuin varsinaiseen maapolitiikkaan, kuten esimerkiksi kuntien maanhankintaan. Maankäyttö sopimukset yhdistetään kuitenkin myös kunnan maapolitiikkaan mm. lakiehdotuksen perusteluissa, jossa todetaan, että sopimusmenettelystä on muodostunut vaihtoehto perinteiselle maapolitiikalle, jossa kunta ostamalla tai lunastamalla hankkii maan ennen kaavoitusta ja sitten sen kaavoitettuna luovuttaessaan voi luovutushinnalla kattaa paitsi maan hankintakustannukset myös kaavan toteuttamisesta koituvat kustannukset. Kaavan toteuttamisen kustannusten korvaaminen olisi tämän mukaan maapolitiikkaa. Kuntien maapolitiikan opas lähestyy myös kunnan maanhankintaa. Vapaaehtoista maanhankintaa käsittelevässä luvussa sanotaan näin: ”Kauppaa edistävissä maankäyttö sopimuksissa maata hankittaessa voidaan myyjälle kaavoittaa rakennusoikeutta *osana kauppahintaa*.” Tässä näyttäisi olevan kysymys rakennusoikeuden myynnistä, joka vakiintuneen käsityksen mukaan on kiellettyä.

MRL 91b §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa ”maankäyttö sopimuksella tarkoitetaan sopimuksia, joilla kunta ja maanomistaja keskenään sopivat maanomistajan omistaman alueen maankäytön muuttamiseen liittyvistä tavoitteista ja näiden muutosten toteuttamiseen liittyvistä velvoitteista”. Epäselvää on kenellä näissä neuvotteluissa on aloiteoikeus tai -velvollisuus.

Maankäyttö sopimukset näyttäisivät, kuten hallituksen esityksen perusteluissa useaan kertaan todetaan, varmistavan kaavojen toteuttamisen taloudelliset edellytykset erityisesti tilanteissa, joissa kaavoituksen kohteena on yksityinen maa ja näin ”mahdollistaa paremmin myös yksityisen maan kaavoituksen”. Kaavoitus voi näin ollen kunnissa edetä MRL 51 §:n mukaisesti maanomistusoloista riippumatta?

Sopiminen, osallistumismahdollisuudet ja vaikuttaminen

Pekka Vihervuori kirjoittaa eduskunnan perustuslakivaliokunnalle antamassaan lausunnossa, että säännös siitä, ettei maankäyttö sopimuksissa voida sitovasti sopia kaavojen sisällöstä, on pelkästään kaavojen materiaalista sisältöä koskeva. Se ei lausu mitään siitä, minkälaisia me-

nettelyllisiä vaikutuksia sopimuksella voi olla tai ei voi olla. Vihervuoren mukaan on vakavasti kysyttävä, täyttääkö sopimuksen jälkeinen kaavoitusmenettely sen perustuslain 20.2 §:n vaatimuksen, että julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon. Vihervuori on sitä mieltä, että 91b §:n mukaisesti legalisoitu sopimuskäytäntö olisi perustuslain vastainen, samoin kuin MRL 1.2 §:n tavoitesäännöksen vastainen.

Voidaan myös ajatella, että kaavojen sisällöstä ei voida sitovasti sopia, mutta muu sitovuus, ja sitä kautta myös velvollisuuksia voi syntyä sopimus oikeuden yleisten oppien mukaisesti – mikä merkitys tällä sitten on kaavan sisällön kannalta, on hyvin mielenkiintoista.

Hallintolain 41.1 §:n mukaan vaikuttamismahdollisuuksien varaaminen edellyttää, että asian ratkaisulla voi olla huomattava vaikutus muiden kuin asianosaisten elinympäristöön, työntekoon tai olosuhteisiin. Myös hallintosopimus/maankäyttö sopimus voi koskea muita kuin asianosaisia. Pykälää olisikin hallintolakiesityksen mukaan sovellettava hallintosopimuksen valmisteluun aina silloin, kun sopimus koskee asioita, jotka vaikuttavat elinympäristöön, työntekoon tai muihin oloihin. Näille henkilöille tulee varata mahdollisuus saada tietoja asian käsittelyn lähtökohdista ja tavoitteista sekä lausua mielipiteensä asiasta.

Kaikissa tapauksissa olisi tärkeätä pyrkiä siihen, etteivät osallistumis- ja vaikuttamisjärjestelmät jäisi tyhjäksi muodoksi.

Entäpä sitten

Kokemuksia uuden lainsäädännön käytäntöön soveltamisesta on toistaiseksi vähän. Maankäyttö sopimusten osalta voisi arvata ainakin maanomistajien yhdenvertaisuuden toteuttamisen tuottavan ongelmia, samoin kuin asianosaisten ja muidenkin osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien sopimusten valmisteluun ja sisältöön. Hallintolaki on vielä tuonut hallintosopimusten valmisteluun uusia säännöksiä, joihin jo vakiintunutta sopimuskäytäntöä voi olla vaikea sopeuttaa.

Kirjoittaja on eläkkeellä oleva diploma-insinööri, joka valmistelee väitöskirjaa artikkelin aiheesta, sähköposti vesa.rintamaki@luukku.com.

**Karjaa sijaitsee radan varressa.
© Karjaan kaupunki.**

Vajaan tunnin junamatkan ja alle 80 maantiekilometrin päässä Helsingistä sijaitseva nytkin jo vihreä Karjaan kaupunki haluaa olla ”oikeaoppinen” puutarha-kaupunki – viimeistään vuonna 2012. Ajatus sisältyy kaupungin kehitysstrategiaan. Kaavoitusinsinööri Kukka-Maaria Luukkonen kävi asiasta sähköpostikirjeenvaihtoa emeritusprofessori Pekka V. Virtasen kanssa.